

**ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ**

ВІДДІЛ ДИДАКТИКИ

О. В. Малихін, Н. О. Арістова

**Аналітичні результати вивчення проблеми
«НАДАННЯ ЯКІСНОЇ ОСВІТИ
ДІТЯМ ШКІЛЬНОГО ВІКУ
В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ»**
у межах виконання наукового дослідження
«Дидактичні засади індивідуалізації навчання
в закладах загальної середньої освіти»

Аналітичний звіт

Електронне видання

Київ – 2022

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

Малихін Олександр Володимирович

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач відділу дидактики
Інституту педагогіки НАПН України

 malykhinalex1972@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0001-6042-6298>

Арістова Наталія Олександрівна

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач відділу міжнародних зв'язків та наукової співпраці
Інституту педагогіки НАПН України

 n.aristova.na@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-0943-8039>

УДК 373.5.091.31-059.1

*Рекомендовано до друку вченою радою Інституту педагогіки НАПН України
(протокол №10 від 25 липня 2022р.)*

Рецензенти:

Засекіна Тетяна Миколаївна, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, заступник директора з науково-експериментальної роботи Інституту педагогіки НАПН України;

Опалюк Тетяна Леонідівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Малихін О. В., Арістова Н. О. Аналітичні результати вивчення проблеми «Надання якісної освіти дітям шкільного віку в умовах війни в Україні» у межах виконання наукового дослідження «Дидактичні засади індивідуалізації навчання в закладах загальної середньої освіти»: аналітичний звіт (електронне видання) /Олександр Малихін, Наталія Арістова. – К. : Інститут педагогіки НАПН України, 2022. – 16 с.

DOI: <https://doi.org/10.32405/providing-education-2022-16>

У дослідженні уточнено стратегічні напрями, спрямовані на адаптацію системи загальної середньої освіти до нових умов навчання та викладання, а також мінімізацію освітніх втрат як у період війни, так і в післявоєнний період в Україні; описано основні заходи в межах кожного з визначених стратегічних напрямів.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	5
1. АКТУАЛЬНІСТЬ, МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	6
2. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	8
3. ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ	9
Зовнішнє незалежне оцінювання	9
Підтримка міжнародної спільноти у забезпеченні освітніх можливостей для дітей шкільного віку за межами України	10
Організація освіти в умовах війни	10
Робота з вчителями в умовах війни	11
Забезпечення технічної підтримки для організації освітнього процесу	11
Позашкільна освіта	12
Фізичне виховання та спорт	12
ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	13
ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА	14

ПЕРЕДМОВА

Дослідження здійснено співробітниками відділу дидактики задля уточнення стратегічних напрямів, спрямованих на адаптацію системи загальної середньої освіти до нових умов навчання та викладання, а також мінімізацію освітніх втрат як у період війни, так і в післявоєнний період в Україні; опису основних заходів у межах кожного з визначених стратегічних напрямів.

Автори застосували нетнографічний підхід для збору інформації, розміщеної на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України з тематики забезпечення якісної освіти для дітей шкільного віку в умовах війни в Україні в період з 24 лютого по 30 червня 2022 року. Дані були зібрані протягом більш ніж чотирьох місяців, з 24 лютого 2022 року до 30 червня 2022 року.

Для подальшого аналізу з 824 публікацій, доступних на вебсайті Міністерства освіти і науки України за обраний період, автори визначили 294 новини, які відповідали критеріям відбору. Їх аналіз й узагальнення дали змогу уточнити вісім основних стратегічних напрямів, а саме: офіційні заяви Міністра освіти і науки України, зовнішнє незалежне оцінювання, підтримка міжнародної спільноти в забезпеченні освітніх можливостей для дітей шкільного віку за межами України, організація освіти в умовах війни, робота з учителями в умовах війни, надання технічної підтримки для організації навчання, позашкільна освіта, фізичне й спортивне виховання.

1. АКТУАЛЬНІСТЬ, МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

На жаль, навіть у XXI столітті військові конфлікти, що загрожують світовому миру, відбуваються регулярно. Унаслідок цього цивільні особи, які залишаються в зонах, уражених війною, або змушені залишати свої країни в пошуках притулку, стикаються з численними викликами. Серед них найбільш помітними є порушення прав людини, погіршення гуманітарної ситуації загалом, загострення питань безпеки, поширення бідності, серйозні проблеми зі здоров'ям та інші.

Крім того, однією з найгостріших проблем, яка може негативно вплинути на сталий розвиток людської цивілізації та сучасного глобалізованого суспільства, є порушення права на освіту дітей шкільного віку внаслідок військових конфліктів. Як зазначає Програма з вивчення конфліктів Уппсальського університету (UCDP, 2021), лише у 2021 році у світі зафіксовано 54 військові конфлікти.

Однак війна в Україні, що почалася з повномасштабного вторгнення російської федерації 24 лютого 2022 року, є безпрецедентним викликом не лише для всіх європейських країн, а й для всієї міжнародної спільноти.

Останні статистичні дані щодо кількості українських громадян загалом та дітей зокрема, які змушені були залишити свої домівки через активізацію бойових дій на території України, викликають глибоке занепокоєння. Згідно з даними Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ, 2022с), з початку бойових дій до середини липня понад 12 мільйонів українців були змушені покинути свої домівки. Зокрема, понад 6,2 мільйона українців стали внутрішньо переміщеними особами, а понад 6,1 мільйона українців були змушені шукати притулок за кордоном. Ще більш трагічним є те, що ці військові дії поставили під загрозу життя 7,5 мільйона дітей віком до 18 років (ЮНІСЕФ, 2022b; Save the Children, 2022). Після початку бойових дій близько 2,5 мільйона українських дітей віком до 18 років стали внутрішньо переміщеними, а близько 2 мільйонів дітей шукали притулок або отримали статус біженців за кордоном (ЮНІСЕФ, 2022b; Falk, 2022).

Масштаб проблем, пов'язаних із загальною середньою освітою в Україні, можна оцінити, враховуючи дані щодо кількості закладів загальної середньої освіти, учнів і вчителів, готових розпочати 2021/2022 навчальний рік, розміщені на офіційному вебсайті Міністерства

освіти і науки України (2021). Так, на початок 2021/2022 навчального року в Україні налічувалося 14 873 заклади загальної середньої освіти, 4,2 мільйона учнів та 441 тисяча вчителів (Міністерство освіти і науки України, 2021). Це означає, що одразу після 24 лютого 2022 року виникли обґрунтовані побоювання, що майже всі діти шкільного віку прямо чи опосередковано будуть позбавлені можливості доступу до якісної освіти.

Для уникнення зниження якості освіти й мінімізації освітніх втрат Уряд України та міжнародна спільнота вжили безпрецедентних заходів, щоб забезпечити українським дітям шкільного віку можливість продовжувати навчання, незважаючи на трагічні обставини, у яких вони опинилися.

Таким чином, дане дослідження спрямоване на уточнення стратегічних напрямів, орієнтованих на адаптацію системи загальної середньої освіти до нових умов навчання та викладання, а також мінімізацію освітніх втрат як у період війни, так і в післявоєнний період в Україні.

Для досягнення поставленої мети було сформульовано такі завдання:

- зібрати, проаналізувати й узагальнити інформацію про заходи, здійснені урядом України на національному рівні та міжнародною спільнотою, з метою забезпечення рівних освітніх можливостей для дітей шкільного віку. Це покликано надати їм необхідні навички, впевненість і життєві перспективи для успішної реалізації у дедалі більш взаємопов'язаному й швидкозмінному глобалізованому світі;
- уточнити основні стратегічні напрями, спрямовані на адаптацію системи загальної середньої освіти до нових умов навчання та викладання і мінімізацію освітніх втрат як у період війни, так і в післявоєнний період в Україні.

2. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для досягнення мети дослідження та виконання сформульованих завдань було проведено детальний аналіз публікацій новин, розміщених на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України. Для збору інформації автори використали нетнографічний підхід, вибір якого обґрунтований тим, що Міністерство освіти і науки України є одним із центральних органів виконавчої влади України, відповідальним за формування та реалізацію державної політики в галузі освіти і науки (Міністерство освіти і науки України, б. д.).

Досліджуваний період було обмежено часовими рамками з 24 лютого 2022 року по 30 червня 2022 року. Початок періоду збору даних пояснюється тим, що після початку повномасштабного військового вторгнення російської федерації в Україну 24 лютого 2022 року традиційний навчальний процес у всіх закладах освіти України було призупинено. Для відбору новинних публікацій використовувалися ключові слова: «освіта», «загальна середня освіта», «міжнародне співробітництво» та «позашкільна освіта».

За обраний період на вебсайті Міністерства освіти і науки України було знайдено 824 новини. Після ретельного аналізу їх змісту відібрано 294 публікації, які відповідали встановленим критеріям відбору. Відібрані новини надали ґрунтовне висвітлення справді титанічної роботи самого Міністерства, міністерств освіти країн ЄС та інших держав світу, широкого кола українських і зарубіжних громадських і приватних установ, організацій, а також окремих експертів і волонтерів, які зробили значний внесок у забезпечення якісної освіти для дітей шкільного віку в умовах війни в Україні.

3. ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Аналіз та узагальнення 294 публікацій, відібраних на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України, дали змогу уточнити вісім основних стратегічних напрямів, спрямованих на адаптацію системи загальної середньої освіти до нових умов навчання та викладання, а також на мінімізацію освітніх втрат як у період війни, так і в післявоєнний період в Україні. Отримані результати щодо стратегічних напрямів узагальнено у таблиці 1.

Таблиці 1: Інформація щодо стратегічних напрямів забезпечення якісної освіти для дітей шкільного віку в умовах війни в Україні в період з 24 лютого 2022 року по 30 червня 2022 року.

Новинні публікації на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України	Стратегічні напрями							
	Офіційні заяви Міністра освіти і науки України	Зовнішнє незалежне оцінювання	Підтримка міжнародної спільноти у забезпеченні освітніх можливостей для дітей шкільного віку за межами України	Організація освітнього процесу в умовах війни	Фізичне виховання та спорт	Робота з учителями в умовах війни	Надання технічної підтримки для організації освітнього процесу	Позашкільна освіта
Кількість публікацій	43	38	48	46	25	30	14	50

Зовнішнє незалежне оцінювання

Зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО), яке об'єктивно визначає рівень навчальних досягнень випускників шкіл, є важливою подією в їхньому житті, від якої залежить їхнє майбутнє. Основна мета ЗНО полягає в забезпеченні рівних можливостей для вступу до закладів вищої освіти незалежно від соціального статусу випускників. У цьому році, у зв'язку з бойовими діями на території України, було прийнято рішення замість ЗНО запровадити Національний мультипредметний тест (НМТ), який проводиться у формі комп'ютерного тестування.

Підтримка міжнародної спільноти у забезпеченні освітніх можливостей для дітей шкільного віку за межами України

Для швидкої адаптації до освітніх систем багатьох європейських країн дітям шкільного віку, які шукають притулку або отримують статус біженців за кордоном, було запропоновано навчальні матеріали українською мовою. Крім того, Департамент освіти Ради Європи створив спеціальний вебсайт «Освіта в часи кризи», спрямований на адаптацію українських дітей шкільного віку до європейських освітніх стандартів (Міністерство освіти і науки України, 2022а). У європейських країнах було створено освітні хаби, які надали вчителям, дітям шкільного віку та їхнім батькам доступ до необхідних навчальних інструментів і сприяли інтеграції українських освітніх ресурсів, педагогів і школярів у системи загальної середньої освіти цих країн. Завдяки всебічній підтримці міжнародної спільноти випускники українських шкіл також отримали можливість скласти Національний мультипредметний тест за межами України.

Організація освіти в умовах війни

У більшості регіонів України, де це дозволяли умови безпеки, освітній процес було відновлено 14 березня 2022 року. Зважаючи на те, що багато вчителів і дітей шкільного віку були змушені залишити свої домівки або залишатися на тимчасово окупованих територіях, а значна частина шкіл зазнала серйозних пошкоджень або була зруйнована, виникла необхідність забезпечення їх безкоштовним доступом до дистанційного навчання та онлайн-сервісів.

14 березня 2022 року українське телебачення запустило спільний освітній проєкт «*Навчання без кордонів*», у межах якого транслювалися відеоуроки з різних шкільних предметів для учнів 5–11 класів (Міністерство освіти і науки України, 2022б). Вчителі проводили навчання в синхронному або асинхронному форматах для дітей шкільного віку, які залишалися вдома в умовах, наближених до довоєнних.

Понад двадцять приватних онлайн-шкіл надали дітям шкільного віку як в Україні, так і за її межами безкоштовний доступ до освіти, включаючи синхронне та

асинхронне навчання. Ці школи проводили заняття відповідно до загальноукраїнської навчальної програми та надавали психологічну підтримку учням і їхнім батькам. Важливо зазначити, що у разі подання документів і зарахування до однієї з таких онлайн-шкіл діти шкільного віку гарантовано отримували державні сертифікати про освіту після завершення поточного навчального року.

Робота з вчителями в умовах війни

Систематична робота з вчителями проводилася з метою забезпечення їх інноваційними підходами, технологіями, методами та техніками організації освітнього процесу, а також для мінімізації освітніх втрат в умовах війни й у післявоєнний період в Україні. Учителі отримували спеціальні знання та навички, необхідні для надання якісної освіти.

Були організовані спеціальні вебінари та онлайн-семінари, спрямовані на навчання педагогів інтеграції інноваційних цифрових інструментів у навчальний процес, мотивації дітей шкільного віку до навчання, а також роботи з ними з метою зниження стресу та створення сприятливих умов для навчання.

Забезпечення технічної підтримки для організації освітнього процесу

Вчителям і дітям шкільного віку необхідне сучасне комп'ютерне обладнання для організації й участі в навчанні онлайн у синхронному або асинхронному форматах. Унаслідок бойових дій багато закладів загальної середньої освіти зазнали значних пошкоджень або були зруйновані, а велика кількість людей, включаючи вчителів і школярів, залишилася без особистих речей.

Різні міжнародні організації та компанії надали педагогам з різних регіонів України ноутбуки, що сприяло забезпеченню якісного дистанційного навчання. Наприклад, Міністерство освіти і науки України та Google підписали угоду про надання українським вчителям 43 000 пристроїв (Міністерство освіти і науки України, 2022с).

Позашкільна освіта

Позашкільна освіта, як невід’ємна частина системи загальної середньої освіти, спрямована на розвиток талантів і здібностей дітей шкільного віку, а також надання їм знань і навичок, необхідних для успішної соціалізації та реалізації їхнього потенціалу. Система позашкільної освіти, яка відновила свою діяльність 14 березня 2022 року, запропонувала дітям шкільного віку щотижневий розклад занять онлайн. Діти могли приєднуватися до занять у зручний для них час.

Крім того, громадська організація GoGlobal запропонувала всеукраїнську онлайн-програму *«Творчий табір: Ми з України!»* для дітей шкільного віку у віці від 8 до 16 років. Ця програма об’єднала вчителів і школярів з різних регіонів України, які мали можливість брати участь у різноманітних майстер-класах, заняттях з малювання, імпровізації та хореографії, які проводили українські митці.

Фізичне виховання та спорт

Зважаючи на те, що психологічний і фізичний стан дітей шкільного віку значною мірою залежить від їхньої фізичної активності, значну увагу було приділено залученню їх до спортивних занять у режимі реального часу. Це стало можливим завдяки впровадженню нового всеукраїнського проєкту *«Переможемо разом»* та реалізації абсолютно нової форми організації онлайн-уроків.

Проєкт, який стартував 17 березня 2022 року, створив сприятливі умови для зниження рівня тривожності серед дітей шкільного віку й учителів, а також для обміну досвідом подолання стресу.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Стратегічні напрями, спрямовані на адаптацію системи загальної середньої освіти до нових умов навчання в умовах війни в Україні та мінімізацію освітніх втрат як у воєнний, так і у післявоєнний період, включали офіційні заяви Міністра освіти і науки України, корективи у змісті й процедурі проведення зовнішнього незалежного оцінювання, підтримку міжнародної спільноти в забезпеченні освітніх можливостей для дітей шкільного віку за межами України, організацію освіти в умовах війни, роботу з вчителями під час війни, технічну підтримку організації освіти, позашкільну освіту, а також фізичне виховання та спорт.

Узагальнюючи наведене вище, можна стверджувати, що всі діти шкільного віку, яким необхідно було забезпечити якісну освіту в умовах війни в Україні, умовно поділялися на п'ять груп: діти шкільного віку, які залишилися вдома в тих самих умовах проживання, що й до початку війни; внутрішньо переміщені діти шкільного віку; діти, які шукають притулку або статусу біженця; примусово переміщені діти; діти, які залишаються у районах, що постраждали від воєнних дій.

Всі діти, які входять до цих п'яти груп, опинилися в абсолютно різних умовах. Саме тому виникла нагальна потреба адаптувати систему загальної середньої освіти до нових умов навчання та мінімізувати освітні втрати. Це досягалося шляхом трансформації існуючих підходів, технологій, методів і прийомів навчання до сучасних умов, з одного боку, і впровадженням системи цілеспрямованої методичної роботи з педагогами, з іншого.

Наше дослідження демонструє, що всі заходи, реалізовані в межах визначених стратегічних напрямів, не були випадковими. Вони були спрямовані на запобігання зниження якості загальної середньої освіти та збереження її єдності для різних груп дітей шкільного віку.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Cervantes-Duarte, L., & Fernández-Cano, A. (2016). Impact of Armed Conflicts on Education and Educational Agents. *Revista Electrónica Educare*, 20(3), 238–261. <https://doi.org/10.15359/ree.20-3.12>
2. Falk, P. (2022). Almost Two-Thirds of Ukraine’s 7.5 Million Children Have Been Displaced in Six Weeks of War, U.N. Says. CBS News. <https://www.cbsnews.com/news/ukrainerefugees-millions-of-children-displaced-un-says>
3. Gindeel, R., & Etim, J. S. (2014). Education in War Affected Areas (Internally Displaced Persons communities) in Eastern Sudan. *Journal of Studies in Education*, 4(4), 108–121. DOI: 10.5296/jse.v4i4.6540
4. Guariso, A., & Verpoorten, M. (2019). Armed Conflict and Schooling in Rwanda: Digging Deeper. *Peace Economics, Peace Science and Public Policy*, 25(1), 20180033. <https://doi.org/10.1515/peps-2018-0033>
5. Mayai, A. T. (2022). War and Schooling in South Sudan, 2013–2016. *Journal on Education in Emergencies*, 8(1), 14–49. <https://doi.org/10.33682/q16e-7ckp>
6. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2022a). Education in Time of Crisis: Rada Yevropy stvoryla spetsialnu storinku dlya adaptatsii ukrayinskykh ditei do yevropeiskykh osvitnikh standartiv [Education in Time of Crisis: Council of Europe created a special website for adapting Ukrainian children to European educational standards]. <https://mon.gov.ua/ua/news/education-time-crisis-rada-yevropi-stvorila-specialnu-storinku-dlya-adaptaciyi-ukrayinskih-ditej-do-yevropejskih-osvitnih-standartiv>
7. Ministry of Education and Science of Ukraine. (n.d.). Mission, Functions and Strategy. <https://mon.gov.ua/eng/ministerstvo/pro-ministerstvo/misiya-ta-funkciyi>
8. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2022b). “Navchannya bez mezh”: na ukrayinskomu telebachenni startue osvitniy proyekt dlya shkolyariv 5-11

- klasiv ["Learning without borders": An Educational Project for Schoolchildren of 5-11 Grades Is Starting on Ukrainian Television]. <https://mon.gov.ua/ua/news/navchannya-bez-mezh-na-ukrayinskomu-telebachenni-startuye-osvitnij-proyekt-dlya-shkolyariv-5-11-klasiv>
9. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2021). Zagalna serednya osvita [General Secondary Education]. <https://mon.gov.ua/ua/tag/zagalna-serednya-osvita>
  10. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2022c). 43,000 devaisiv dlya vchiteliv vid Google budut rozpodileni mizh usima OTG, – Serhii Shkarlet [43,000 devices for teachers from Google will be distributed among all united territorial community, – Serhei Shkarlet]. <https://mon.gov.ua/ua/news/43-tis-devajsiv-dlya-vchiteliv-vid-google-budut-rozpodileni-mizh-usima-otg-sergij-shkarlet>
  11. Santa Barbara, J. (2006 December). Impact of War on Children and Imperative to End War. *CroatMed J.*, 47(6), 891–894.
  12. Save the Children. (2022). Escalation of hostilities across Ukraine putting 7.5 million children at risk. <https://www.savethechildren.ca/article/escalation-of-hostilities-across-ukraineputting-7-5-million-children-at-risk>
  13. UNICEF. (2022a). Statement by UNICEF Executive Director Catherine Russell on children in Ukraine. <https://www.unicef.org/press-releases/statement-unicef-executive-director-catherine-m-russell-children-ukraine>
  14. UNICEF. (2022b). Two million refugee children flee war in Ukraine in search of safety across borders. <https://www.unicef.org/press-releases/two-million-refugee-children-flee-warukraine-search-safety-across-borders>
  15. UNICEF. (2022c). War in Ukraine: Support for children and families. <https://www.unicef.org/emergencies/war-ukraine-pose-immediate-threat-children#:~:text=In%20countries%20hosting%20Ukrainian%20refugees%2C%20UNICEF%20has%3A&text=Worked%20with%20UNHCR%20and%20partners,children%20and%20ensure%20their%20protection>
  16. UPCD. (2021). State-based: Armed conflicts by conflict type and year (1946–2021). <https://ucdp.uu.se/downloads/charts>

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Малихін Олександр Володимирович
Арістова Наталія Олександрівна

**Аналітичні результати вивчення проблеми
«Надання якісної освіти дітям шкільного віку в умовах війни в Україні»
у межах виконання наукового дослідження
«Дидактичні засади індивідуалізації навчання
в закладах загальної середньої освіти»: аналітичний звіт**

Електронне видання

Київ : Інститут педагогіки НАПН України, 2022.

Обсяг вид. 0,57 авт. арк.

Інститут педагогіки НАПН України
04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52-д;
тел.: (044) 481-37-57
e-mail: nauk_org_undip@ukr.net